

TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ SOSYAL ETKİ ÖLÇÜMLEME ALGISI VE PRATİĞİ¹

SOCIAL IMPACT MEASUREMENT PRACTICE IN TURKISH NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS

DOI:10.17755/esosder.94352

Ayşe Mütügil YALÇIN²

Duygu GÜNER³

Yasemin KİSBU-SAKARYA⁴

Öz

Dünyada ve Türkiye’de “sosyal etki ölçümlemesi” kavramı sivil toplum kuruluşlarının ilgi alanında giderek daha fazla yer almakta, pek çok sivil toplum kuruluşu sosyal etkilerini en iyi şekilde ölçmenin ve ifade etmenin yollarını aramakta, bu amaçla çalışmalar yapmaktadır. Makalede sosyal etki, “yapılan bir aktivite sonucu ortaya çıkan değişim” veya “bir eylem/aktivite/proje/program sonucu farklı insanlar üzerinde oluşan etkiler” olarak tanımlanırken, sosyal etki ölçümlemesi ise konu olan değişimlerin/etkilerin değerlendirilmesini, ölçümlemesini kapsamaktadır. Bu makale Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının sosyal etki ölçümlemesi konusunda ne gibi çalışmalar yaptıklarını, sosyal etki ölçümleme konusunda ne gibi ihtiyaçları ve talepleri olduğunu bir anket çalışması ışığında tartışmaktadır. Anketin sonuçları bizlere Türkiye’de sivil toplum bağlamında etki ölçümlemesinin ufkunun gelişmeye ve ilerlemeye açık olduğunu fakat en başta bütçe ve uzman insan kaynağı eksikliklerinin etki ölçümlemenin önündeki en büyük engeller olduğunu ortaya koymuştur. İnsan kaynağı eksikliği zaman, emek ve para harcanan bu programların kısa ve uzun vadede istenen etkiyi yaratıp yaratmadığını, kimler için, hangi şartlar altında ve nasıl etki yarattığını öğrenmeyi ve uygulanan programların bu bilgiler ışığında revize edilebilmesini engellemektedir. Çalışma sonuçları etki ölçümlemenin başta fon verenler tarafından teşvik edilmesinin gerekliliğini ve etki değerlendirme konusunda eğitim programlarının açılmasının önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Etki, Ölçümleme, Sivil Toplum Kuruluşları, Program Değerlendirme

Abstract

‘Social Impact Measurement’ is rapidly capturing the interest of civil society organizations both in the world and in Turkey. Many civil society organizations are thinking about the best ways to measure and express their impact; and work on this. In this article, we define social impact as the effects on various people that happen as a result of an action, activity, project, program or policy, while social impact measurement encompasses the evaluation and measurement of the changes/impacts that are in question. Via the survey that was conducted, this article explicates what civil societal organizations do about social impact measurement and map the various needs and demands of the organizations regarding this issue. The findings of our survey announced that in the context of civil society in Turkey, social impact measurement is open for future development and progress but is in deep need for human resources and monetary budget. The lack of impact evaluation specialists in Turkey prevents NGOs of investigating if, for whom, and how their programs work. The results of the current survey emphasize that impact evaluation in Turkish NGOs needs to be encouraged and supported by fund providers, and trainings on impact evaluation should be available.

Keywords: Social impact, measurement, NGO, Program Evaluation

¹ Bu çalışma daha önce Koç Üniversitesi Sosyal Etki Forumu (KUSIF) bünyesinde rapor/kitapçık olarak yayımlanmıştır.

² Dr., Koç Üniversitesi Sosyal Etki Forumu (KUSIF), smuftugil@ku.edu.tr

³ Uzman, Koç Üniversitesi Sosyal Etki Forumu (KUSIF), duyguguner@ku.edu.tr

⁴ Yrd.Doç.Dr., Koç Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, ykisbu@ku.edu.tr

1. GİRİŞ

Dünyada sivil toplum kuruluşlarına yöneltilen güncel eleştirilerden bazıları arasında kuruluşların yeteri kadar şeffaf, kurumsal, etkin, sürdürülebilir olmaması ve bunların sonucunda etkilerinin küçük ve dağınık olması sayılabilir. Bu bağlamda, sivil toplum kuruluşlarının yaptığı faaliyetlerin yaşadığımız çağın meselelerine tam anlamıyla cevap vermede yetersiz kalıp kalmadığı tartışılmaktadır. Sosyal etki ölçümlemesi alanı da bir bakıma bu eleştirilerin ışığı altında, projelerin/kuruluşların sahip oldukları kaynakları en etkin ve en verimli nasıl kullanabileceğinin üzerine düşünülmesiyle ve sosyal etkiyi arttırmanın yöntemlerinin etraflıca araştırmasıyla gelişmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının, işletmecilik dinamiklerinden daha güvenilir kaynaklar, daha yüksek oranda verimlilik ve yenilikçilik, hizmet verilen paydaşa daha iyi cevap verebilme, artan meşruiyet, hesap verebilirlik gibi bazı kazanımları olduğu görüşü de şu anda alana hakimdir. Dünyada ve Türkiye’de “sosyal etki ölçümlemesi” kavramı sivil toplum kuruluşlarının ilgi alanında giderek daha fazla yer almakta, pek çok sivil toplum kuruluşu sosyal etkilerini en iyi şekilde ölçmenin ve ifade etmenin yollarını aramakta, bu amaçla çalışmalar yapmaktadır.

Türkiye’de sivil toplum kuruluşları bağlamında hali hazırda sosyal etki ölçümlemesi konusunda yapılmış kapsamlı bir araştırmanın olmaması olası geliştirilebilecek yaklaşımların ve metotların önünde bir engel oluşturmaktadır. Bu makale Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının sosyal etki ölçümlemesi konusunda ne gibi çalışmalar yaptıklarını, sosyal etki ölçümleme konusunda ne gibi ihtiyaçları ve talepleri olduğunu bir anket çalışması ışığında tartışmaktadır. Diğer bir deyişle, anketin esas amacı Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının sosyal etki ölçümlemesiyle olan ilişkisinin haritasını çıkarmaktır. 89 sivil toplum kuruluşuyla yaptığımız anket çalışmasının yöntemi ve bulguları anlatılmadan önce “sosyal etki” ve “sosyal etki ölçümlemesi” kavramlarının literatürde hangi bağlamlarda tartışıldığını açıklamak yararlı olacaktır.

1.1. Sosyal Etki Nedir?

“Çeşitli kuruluşların topluma sağladığı faydayı ve yaptıkları işlerin sosyal değerini nasıl ölçeriz?” sorusu ‘sosyal refah’ yaratmaya çalışan bütün projelerde öne çıkan bir husustur (Zahra, 2009). Dünyaca ünlü bağımsız araştırma ve fikir üretim merkezi DEMOS’a göre sosyal değer; programların, sivil toplum kuruluşlarının ve sosyal girişimlerin, finansal olmayan etkileridir. Sosyal değer kavramı, bir proje, program ya da kuruluş için harcanan paradan gelecek sosyal faydayı inceler (Wood, 2010). Sosyal değer ve sosyal etki kavramı birbirleriyle iç içe geçmiştir. Sosyal değer üretmeyi amaçlayan her projenin aynı zamanda çalıştığı konularda topluma pozitif bir etki yapması beklenir. Özellikle sosyal değer üretmeye çalışan kuruluşların amacı tamamen ya da kısmen pozitif değişim yaratmaktır. Bu kuruluşlar, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, sosyal girişimler, şirketlerin sosyal sorumluluk bölümleri, devlet kuruluşları ve sivil toplum örgütleridir.

Sosyal etki ölçümlemesi, bu kuruluşların faaliyetlerinden doğan sosyal etkileri belirler. Sosyal etki genel anlamda, “yapılan bir aktivite sonucu ortaya çıkan değişim” veya “bir eylem/aktivite/proje/program sonucu farklı insanlar üzerinde oluşan etkiler” olarak tanımlanabilir. Bahsedilen etki olumlu veya olumsuz olarak algılanabilir; planlanarak veya planlanmadan elde edilebilir, kısa veya uzun vadede kendini gösterebilir ya da bütün bu özelliklerin birleşimiyle ortaya çıkabilir. Bir faaliyetin bir takım insanlar üzerinde hemen ve doğrudan bir etkisi olabileceği gibi, aktiviteyle doğrudan ilişkisi olmamış insanlara, kuruluşlara veya örgütlere kadar uzanan etkileri de olabilir. Sosyal Etki analizi ise kâr amacı güden ya da gütmeyen kuruluşlar ile kamu kuruluşlarının ve programlarının yarattıkları sosyal etkinin ölçülmesi ve değerlendirilmesidir. Bu bağlamda Sosyal Etki Analizi kavramı dünyada hali hazırda gelişmiş ve gelişen filantropi, üçüncü sektör, sosyal girişimcilik ve kurumsal

sosyal sorumluluk gibi çeşitli önemli araştırma alanlarını etkilemektedir (Porter & Kramer 2006, 2011).

Vanclay (2003) sosyal etkiyi en elverişli kavramsallaştırma yolunu, insanların yaşam şekillerinde, kültürleri ve ortak inançlarında, toplumlarında, çevrelerinde, sağlıkları ve esenliklerinde, kişisel ve mülki haklarında ve son olarak korkuları ve isteklerindeki değişimler olarak açıklamaktadır. Bu tanımda görülebileceği gibi sosyal etki analizi bir teknikten çok, toplumsal sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuyla ilgili bir kalkınma ve demokrasi felsefesidir (Esteves & Vanclay, 2013). Yukarıda bahsedilen alanlardaki değişimlerin analizini yapmak sosyal etki analizinin ötesinde sosyolojik bir bakış açısı gerektirmektedir ve ancak böyle bir bakış açısıyla değişimlerin niteliği tam olarak görülebilir. Hem dünyada hem de Türkiye’de kullanılan sosyal etki analizi tekniklerinde ve benimsenen yaklaşımlarda sosyoloji biliminin sunduğu olanaklardan büyük ölçüde yararlanılmıştır.

Vanclay’e (2003) göre, sosyal bilimlerin sosyal etki analizi alanına uygulanmasında bazı zorluklar vardır. Sosyal bilimler geleneği, özellikle sosyoloji, açıklayıcı ve tahmin edici olmaktan ziyade eleştirel ve söylemle sınırlı olma eğilimindedir. Sosyal etki analizini içinde barındıran temel teorik disiplinler kavramsal çerçeve geliştirme ya da farklı değişkenler arasında ilişkileri test etmek için geçerli ölçütler oluşturma süreçlerinde bir arka plan oluşturma noktasında çok aktif değillerdir. Oysa De Martini’nin (1980) belirttiği gibi sosyal etki analizi çalışmalarında, diğer pek çok uygulamalı alanla karşılaştırıldığında, temel sosyolojik bilgiye katkı konusunda çok fazla potansiyel vardır. Sosyal etki çalışmaları bağlamı, toplulukları, sosyal değişimi, anomiyi, ekonomik dalgalanmaların insanlar üzerindeki etkilerini ve bunların yanı sıra bu konularda karar verme süreçlerini çalışma imkanı sağlar. Freudenburg ve Keating’in de söylediği gibi iyi yapılmış bir sosyal etki analizi sosyal sistemimizde gerçekleşen değişimleri etüt etmek için çok değerli veriler sağlar (Freudenburg & Keating, 1982; 77). Sosyal etki meselesi tarih boyunca farklı bağlamlarda da tartışılmıştır. Antropoloji disiplininde sosyal etkinin retrospektif olarak çalışması alanın en temel özelliğidir. Kalkınma çalışmaları da aynı şekilde sosyal etki meselesine ilgi duyan bir çalışma alanıdır (Vanclay, 2003, 63).

‘Sosyal etki’ deyişi ‘sosyal/toplumsal sonuçlar’ deyişine benzemektedir. Sosyal etkinin bilimsel bir soyağacı sosyoloji biliminin kurulduğu en erken dönemlere, örneğin Toennies ve Durkheim’in Endüstri Devrimi’nin toplumsal sonuçlarıyla ilgili kaygılarına kadar izlenebilir. Ancak güncel anladığımız anlamda sahanın oluşması 1970’lerdedir (Freudenburg, 1986, 453). Sosyal etki değerlendirmelerinin kökleri hükümetlerin yürürlüğe koyduğu programların etkisini anlamak için aldıkları kanun ve tedbirlere dayanır. 1990’lı yıllardan itibaren filantropi çalışanları ve kurumlarıyla kâr amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşları ve sosyal yatırımcılar bu değerlendirme sahasına girmişler ve bu yolda iyi örnekleri, çerçeve programları ve yöntemleri araştırmışlardır. Hem kökeninde hem de devamında, sosyal etki analizi çokdisiplinli bir araştırma alanıdır: Sosyal etki ölçümü hem bir sosyal bilimler alanı, hem de politika yapma sürecinin bir parçası olan bir araştırma alanı olarak dikkat çeker (Freudenburg, 1986, 451).

1.2. Sosyal Etkinin Faydaları Nelerdir?

Literatürde sosyal etkiyi ölçümlemenin üç ana nedeni olduğu ifade edilir (Epstein & Yuthas, 2014). Bunlar; öğrenmek için ölçmek; harekete geçmek için ölçmek; hesap verebilir olmak için ölçmek olarak sıralanır. Öğrenmek için ölçmek, adından da anlaşılacağı gibi, öğrenme sürecini ana odağına koyar. Kuruluşlar bu yolla programlarının kime, ne zaman, nasıl ve ne ölçüde fayda ettiğini keşfedebilir, farklı koşullarda yaşayan hedef kitlelere dönük programları varsa bunlar hakkında varsayımların doğru olup olmadığını görebilir, ve bu bilgileri programlarını revize etmekte kullanabilirler. İkinci neden olan harekete geçmek için

ölçmek ise şu şekilde açıklanabilir: Örneğin, bir sosyal müdahale tipinin bir grup için daha etkili olduğu ortaya çıkarsa, öteki grup için sonuçların/değişimlerin daha iyi olmasına yönelik değişiklikler yapılabilir ya da alınacak stratejiye göre faaliyetlerin daha etkin olduğu birinci grup üzerine daha çok yoğunlaşılabilir. Aynı konuyla bağlantılı olarak sosyal etki meselesinin kuruluşun içerisinde tartışılması, önceliklerin belirlenmesinde, kuruluşun misyonu doğrultusunda en fazla etkiyi yaratmak için karar verilmesi konusunda yardımcı olur. Üçüncü neden ise ölçümlemenin hesap verebilirliği arttırmasıdır. Pek çok paydaşın etki konusuna ilgisi vardır, gördükleri etki doğrultusunda harekete geçeceklerdir. Fon verenler, performansın başarısına göre fon vermeye devam edebilir ya da fonu kesebilir. Tabii bu noktada fon verenlerle programın beklenen kısa ve uzun vadeli etkilerinin etraflıca tartışılması da gerekmektedir.

Hedef kitlelerse kuruluşun faaliyetlerine katılmayı sürdürebilir ya da faaliyetlere katılmamayı seçebilir. Devlet kuruluşları da yine aynı şekilde projelere farklı şekillerde yaptıkları desteği ya da işbirliğini devam ettirme kararı alabilir ya da aksi şekilde davranabilir. Eğer müdahale başarılı olmuş ise, başka bir sosyal amaçlı kuruluş, devlet ya da kâr amaçlı şirketler tarafından da benimsenebilir. Paydaş gruplarla işbirliği içinde olmak ve onlara şeffaf bir biçimde bilgi sağlamak kuruluşla paydaşın arasındaki ilişkiyi güçlendirir. Kuruluşa olan güveni arttırma yoluyla, paydaş katılımını arttırır (Epstein & Yuthas, 2014). Etki ölçümleme, bir yatırımın (sosyal ya da finansal) etki yaratıp yaratmadığını ve o etkinin önemini göstermenin önemli bir yoludur. Böyle bir bilgiyi haiz kuruluşlar kaynaklarının ve faaliyetlerini yaratmak istedikleri etkiye göre konumlandırmakta daha başarılıdır. Özetlemek gerekirse kuruluşlar sosyal misyonlarına uygun amaçlar belirlediğinde, ölçümleri basit ve iletişimini kolay tuttuğunda, en önemlisi ise ölçümlerin kuruluş genelinde izlenebilirlik ve ortak amaç kültürü yarattığında; yani ayrı çalışan birim ve bölümlerin görevlerini işbirliği içinde düzenlediğinde çok faydalı olabilmektedir (Ebrahim & Rangan, 2014).

1.3. Konuya artan ilgi ve Türkiye’deki durum

Dünyada ve Türkiye’de “sosyal etki ölçümlemesi” kavramı sivil toplum kuruluşlarının ilgi alanında giderek daha fazla yer almakta, pek çok sivil toplum kuruluşu sosyal etkilerini en iyi şekilde ölçmenin ve ifade etmenin yollarını aramakta, bu amaçla çalışmalar yapmaktadır. Yakın zamanda Avrupa’da yaşanan ekonomik krizle birlikte finansal kaynaklarında ciddi bir azalma yaşayan sivil toplum kuruluşlarının ve sosyal girişimlerin ihaleler üzerinden sosyal hizmet sağlamaları daha önemli hale gelmiştir. Bu kapsamda İngiltere’de 2012 yılında yürürlüğe giren Sosyal Değer Kanunu’na göre, kamu kuruluşlarının hizmet alımları için ihaleye girmeleri durumunda seçimlerini yalnızca mali şartlar üzerinden yapmamaları; sosyal etki yaratan kuruluşlar olan sosyal girişimler ve STK’ları da sürece dahil etmeleri öngörülmektedir. Öte yandan STK’nın ekonomik büyümeye katkısının ve gönüllülerin çalışma saatleriyle oluşturduğu hizmet oranının farkına varan pek çok ülke STK’ların varlığını güçlendiren uygulamalara ağırlık vermektedir. Kanunla beraber sosyal girişimler ve STK’lar sosyal etkilerini daha belirgin bir şekilde ortaya koymak için çalışmalar gerçekleştirmeye başlamıştır.

Anket sonuçlarının paylaşıldığı bölümde görülebileceği gibi Türkiye’de sivil toplum kuruluşları ve sosyal değer üretmeye çalışan kuruluşlar sosyal etkilerini çoğu zaman ölçmemekte ve sadece izleme ve faaliyet raporları veya teknik raporlar üretmektedir. Bu raporların çoğu ise projelerde sağlanan hizmetlerin ya da uygulanan faaliyetlerin (satılan kitaplar, eğitim verilen öğrenci sayısı, vb.) çıktılarını ortaya koymakla yetinir. Daha düşük oranda gerçekleştirilen izleme değerlendirme çalışmaları ise projelerin mantıksal çerçeveleri ve sonuç/değişim göstergelerinin iyi oluşturulmaması nedeniyle sonuçların/değişimlerin ve sosyal etkinin ölçülmesi anlamında çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. Bu çalışma ile

Türkiye'deki STK'larda etki analizinin durum değerlendirilmesi yapılmakta, etki analizi yapılmıyor ise bunun nedenleri araştırılmakta ve öneriler ışığında tartışılmaktadır.

2. YÖNTEM

2.1. Örneklem Seçimi

Sivil toplum kavramını her yönüyle kapsayacak bir tanımlama yapmak zordur. Kavram, çoğu zaman devlet tarafından kontrol edilmeyen haneler, kitle iletişim araçları, piyasa, gönüllü kuruluşlar ve sosyal hareketler gibi toplumsal ilişki alanlarına gönderme yapılarak belirlenir. Bireylerin siyasal aygıtın denetimi dışındaki faaliyet alanını belirten sivil toplum; “insan topluluklarının hiçbir güç tarafından zorlanmaksızın içinde hareket edebilecekleri, kendilerini belirleyebilecekleri alanının adı ve bu alanı oluşturan aile, çıkar, inanç ve ideoloji adına kurulan karmaşık ilişkiler dizgesinin kendisi” olarak da kullanılmaktadır (Walzer, 1992, s. 37). Bu çalışmada sivil toplum kuruluşları (STK) “devletin vesayeti olmadan vatandaşların sivil hak ve özgürlükler içinde ortak çıkar ve toplumsal iyi için örgütsel birliktelikler olarak tanımlanmıştır (Keyman, 2006, s.17). Anket yapılacak örneklemimizi belirlerken bahsedilen STK tanımını da düşünerek, kendimize belirli kriterler saptadık ve araştırma evrenimizi sadece bu kriterlere uyan STK'larla sınırladık. Bu kriterler: a) aktif olan ve/veya sahada proje yönetebilme b) dışarıdan fon/hibe ve/veya bireysel bağış, aidat alma c) raporlama süreçlerine sahip olma d) görünürlüğü olma şekline sıralandı.

Örneklemimizi belirlerken ilk kriterimiz STK'ların çalıştıkları hedef kitleye yönelik projeler yürütmesi gerekliliğiydi. Bilindiği gibi Türkiye'de Dernekler Dairesi Başkanlığı'na göre faal dernek sayısından daha fazla fesih dernek bulunmaktadır. Ayrıca faal olduğu belirtilen derneklerin de birçoğu düzenli bir faaliyet göstermemektedir. Bu nedenle seçilmiş STK'ların aktif olmaları ve proje yürütmeleri bir kriter olmuştur. Proje yönetebilen STK'lar derken faaliyetleri, hedefleri ve zaman planı belirlenmiş projeler kastedilmektedir. İkinci olarak STK'ların projeler yürütürken belirli bir bütçeyle çalışmalarını beklenmiştir. Para akışına sahip, fon, hibe, bağışlar alan ve/veya üyelik aidatları toplayan sivil toplum kuruluşları örneklemde yer almıştır. Buradaki en önemli etken fon sağlayıcı veya bağışçıların birer paydaş olarak STK'ların sürdürülebilirliği açısından büyük rol oynamalarıdır. Raporlama, ölçümlene gibi konularda paydaşların ayrıca önemli olduğu bilindiğinden, bir bütçenin varlığı kriterler arasında yer almıştır (Ogain, 2012). Üçüncü olarak, raporlama süreçleri olan STK'lar seçilmiştir. En azından yıllık, aylık faaliyet raporları hazırlamış olmaları beklenmiştir. Buradaki ön kabul, herhangi bir raporlama örneği bulunan STK'ların, hem araştırmanın bir parçası olmakla daha fazla ilgilenecek olmaları, hem de anket sorularına cevap verebilecek deneyime, donanıma ve bilgiye sahip olmalarıdır. Herhangi bir raporlama çalışması olmayan STK'lar bu araştırmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Son olarak örneklemde yaptıkları çalışmalarla en azından web sitelerinde güncel bilginin olduğu STK'lar seçilmiştir. STK'ların web sitelerinde güncellenen bilgi akışı olması, STK'ların aktif olduğunu gösteren bir işaret olarak kabul edilmiş, hedef kitlenin sadece belli bir zümre etrafında odaklanmış olmadığını gösterdiği düşünülmüştür. Bu sebeple örneklemimizde en azından güncel web sitesi ve siteden erişilen bir iletişim bilgisi aranmıştır. Anketin yaygınlaşması da bu verilerle sağlanmıştır. Sivil topluma fon sağlayan, sivil toplum kuruluşlarının demokratik yönetilmesi, kaynaklarını doğru kullanabilmesi, raporlama ve şeffaflaşma konularında ilerleyebilmeleri yönünde destek veren TÜSEV ve STGM (Sivil Toplum Geliştirme Merkezi) ile yapılan enformel görüşmeler ve Dünya Bankası, Avrupa Birliği, Sabancı Hibe Programı gibi kimi hibe veren kuruluşların bizlere sağladıkları bilgilerden ve içinde daha önce fon verdikleri STK'ların isimleri olan listelerden yararlanılarak araştırmamızda dışarıdan fon alabilmiş ve diğer kriterlerimizi de sağlayan 256 STK'ya ulaşılmış hedeflenmiştir. Hibe veren kurum çalışanlarının ve STK'lara destek veren

çeşitli uzmanların görüşleriyle de desteklenen bu sayı bizim araştırma evrenimizi oluşturmuştur. Anket gönderilmesi için tüm örnekleme dahil olan STK'lar telefon ile aranmış, bu esnada STK'ların bir kısmının çalışmalarına devam etmediği, bir kısmının örneklem kriterlerimize uymadığı, bir kısmının da iletişim bilgisinin olmadığı görülmüştür. 2014 yılının Aralık ayından 2015 yılının Mart ayına kadar geçen zaman içerisinde örneklem ile görüşmeler sonucunda kriterlere uygun olanlardan 200 tanesine anket gönderilmiştir. Anketimize katılım sayısı 91 olup, bunlardan yalnız 89 tanesi değerlendirmeye alınabilmiştir. Örneklem sayımızın 200 olduğu düşünülürse elde ettiğimiz ankete katılım oranı %44.5 ile beklenen oranı rahatlıkla yakalamıştır (Denscombe, 2014, s. 26). Bununla birlikte araştırmanın bazı sınırlılıkları mevcuttur. Bunlardan en önemlisi izleme değerlendirme raporları ve sosyal etki analizi raporlarının birbirlerinden farklılıklarının örneklemimiz tarafından ne kadar anlaşıldığı ile ilgilidir. Bu iki raporlama çeşidinin farklılıkları anketin başında açıklanmış olsa da, Türkiye'de yalnızca birkaç adet sosyal etki raporu yayınlamış STK olduğu bilgisinden hareketle ankete katılan STK'ların sosyal etki ölçümlemesini çoğu zaman izleme-değerlendirme çalışması, kimi zaman da faaliyet raporlarıyla bir tutmuş olma ihtimalini dikkate almak gerekmektedir. Anketin kurgulanma aşamasında bu sorun öngörülerek sosyal etki ölçümlemesinden kastedilen olgu farklı sorularla detaylandırılmış bu sorunun anket bulguları üzerindeki olası etkileri en aza indirilmeye çalışılmıştır. Çeşitli araştırma ve anketlerde deneklerin sorulara toplumsal açıdan arzu edilir veya kendisini toplumsal açıdan istenir kılacak yönde cevaplar verme eğilimini açıklayan 'sosyal istenirlik' faktörleri anketimiz bağlamında ucu açık sorular yardımıyla ve soruların kurgusu itibarıyla en aza indirilmeye çalışılmıştır.

2.2. Veri Toplama Aracı

Anketimiz beş bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde, seçilen kuruluşların demografik özellikleriyle ilgili sorular sorulmuş ve başlıca faaliyet alanları ortaya çıkarılmıştır. İkinci bölümde kuruluşların sosyal etki ölçümlemesine dair yaklaşımları sorgulanmıştır. Üçüncü bölümde, seçilen kuruluşların raporlama çalışmalarının derinliği ve izleme değerlendirme ve/veya sosyal etki analizinin yaygınlığı değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümde, izleme-değerlendirme ve/veya sosyal etki ölçümlemesinin nasıl yapıldığı ve nerelerde paylaşıldığı hangi ölçüm metodlarının kullanıldığı, ne kadar bütçe ayrıldığı, hangi destekçilerin bütçe sağladığı, STK'ların hangi motivasyonlarla ve kimler için izleme-değerlendirme ve/veya sosyal etki ölçümlemesi yapıldığı araştırılmış; son bölümde ise kuruluşların izleme-değerlendirme ve/veya sosyal etki ölçümlemesi yaparken karşılaştığı sorunların ve ihtiyaçların bir listesi oluşturulmuştur.

2.3. Örneklem

Örneklemin %51'i dernek, %40'ı vakıftan oluşmaktadır. %9'u ise üniversiteye bağlı kuruluşlar, platformlar ve inisiyatifler bulunmaktadır. Örneklemin %91'i 2010 öncesinde kurulan STK'lardan oluşmaktadır. 89 STK'nın en yoğun şekilde kurulduğu zaman zarfı %29'luk oranla 2006-2010 yılları arasında olmuştur. Örneklemin %20'si ise 1991-1995 yılları arasında kurulmuştur. Örneklemin en çok yoğunlaştığı iller sırasıyla İstanbul (53), Ankara (23) ve İzmir (3) olmuştur. Örneklemin %8'i yurtdışında da ofisleri olduğunu, %38'i yurtiçinde ofisleri olduğunu belirtmiştir. STK'ların %90'ı faaliyet gösterdiği ana çalışma alanlarını coğrafi olarak ulusal çapta çalışmalar yaptığını belirtirken, %48'i uluslararası, %34 bölgesel, %15'i de mahalli çalışmalar yaptığını dile getirmiştir. 89 STK'nın %34,8'i 2013 yılına ait nakdi bütçelerini bilmediklerini dile getirmiştir. Geri kalanlardan %20,2'si soruya cevap vermezken, diğer bulgular şu şekildedir: Sıfır - 500 bin aralığında: %24,7'si (%3'ü 100 bin altı); 500 bin-1 milyon aralığında: %2,2; 1 Milyon-5 Milyon aralığında: %14'6; 5 Milyon-10 Milyon aralığında: %1; 10 Milyon-20 Milyon aralığında: %2.

Bütçelerindeki en fazla gelir kaynakları ise %46 ile uluslararası hibe veren kurumlardan, %38 ile bireysel bağışçılardan, %31 ile üyelik aidatlarından ve %30 ile fon/hibe veren ulusal kurumlardan gelmektedir. Öncelikli hedef kitleleri sırasıyla gençler, çocuklar ve kadınlar olmuştur. Örneklemin çalıştığı alanlarda sırasıyla başlıca oranlar %49'la eğitim, %43'le insan hakları, %40 ile sosyal hizmet, %36 ile sivil toplumu güçlendirme, %35 ile de kadın olmuştur.

3. BULGULAR VE YORUM

Bir proje tasarlarken, STK'ların %74'ü yönetim kurulunun görüşlerine her zaman %9'u da sıklıkla başvurmaktadır. Proje tasarısı sırasında görüşlerine başvuru alan bir diğer kesim uzman görüşleri olmuştur (%48 her zaman, %45 sıklıkla). Hedef kitle ve paydaşların da görüşleri sıklıkla başvuru alan kesim olmuştur. Görüşlerine en az başvuru alan kesim ise maddi destekte bulunan kurumlar (%26 her zaman, %31 sıklıkla) ve gönüllülerdir (%33 her zaman, %33 sıklıkla). Bu sonuçlar sosyal etki analizinin olmazsa olmazlarından paydaş görüşleri konusunda STK'ların projeleri kurgularken birçok paydaşın görüşünü aldıklarını göstermektedir, ancak STK'ların neredeyse yarısı, maddi destekte bulunan kurumlar ve projeleri hayata geçirecek gönüllülerin görüşüne başvurmamaktadırlar.

Tablo 1. STK'ların paydaş görüşlerine başvurma oranları

Bir proje tasarlarken paydaşların görüşlerine hangi sıklıkla başvuruyorsunuz?				
Seçenek	Her zaman	Sıklıkla	Bazen	Hiç bir zaman
Projeyi hayata geçirecek gönüllülerin görüşlerini alıyoruz.	32,58	32,58	26,97	7,87
Projenin faaliyet alanının uzmanlarının görüşlerini alıyoruz.	48,31	44,94	6,74	-
Projenin olası paydaşlarının görüşlerini alıyoruz.	38,20	46,07	14,61	1,12
Projenin hedef kitlesinin görüşlerini alıyoruz.	37,08	48,31	13,48	1,12
Yönetim kurulumuzun görüşlerini alıyoruz.	74,16	8,99	12,36	4,49
Maddi destekte bulunan kurumların (Fon, hibe verenler, bağışçılar vb.) görüşlerini alıyoruz.	25,84	31,46	34,83	7,87

Çalışma sosyal etki ölçümlemesi konusunda görüşülen 89 STK'nın sadece %21'inin proje ve faaliyetlerinin sosyal etki analizini, %25'inin de kurumlarının sosyal etki analizini yapabildiğini göstermiştir. Bunlar arasında %10 ortak kurumlardır, yani bu durumda STK'ların %36'sı izleme değerlendirme çalışmasından daha derinlikli bir sosyal etki analizi yaptığını ifade etmektedir. Öte yandan etkilerini ölçüp, buna zaman ve kaynak ayırdıklarını belirtenlerin oranı %28 civarındadır. Arada çok fark olmasa da bu çalışmanın sınırlılıkları bölümünde bahsedilen etki ölçümlemesinden kast edilenin farklı anlaşılması olasılığı, birbirini destekleyen sorulara verilen cevapların oranının farklı olmasına da nedendir. Ayrıca sosyal etki ölçmek için zaman ve kaynak ayırmanın; %50'si proje ve faaliyet bazlı (ortalama %25), %32'si ise genel olarak kurumlarının sosyal etki raporlarını hazırladıklarını dile getirmişlerdir. STK'ların %91'i projelerin/faaliyetlerin izleme-değerlendirme raporlarını hazırladıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuçlar, etki ölçümlemede zaman ve kaynak ayırdığını

belirten STK'ların bile hedef grupla birlikte paydaşların değişimlerini de ölçen geniş kapsamlı sosyal faydayı gösteren raporları sınırlı ölçüde ürettiklerine işaret etmektedir.

Tablo 2. STK'ların etki ölçümlemesi yaklaşımı

Kuruluşunuzun şu anki sosyal etki ölçümleme hakkındaki yaklaşımını nasıl tanımlarsınız?	
Etkimizi ölçüyoruz, bunun için zaman-kaynak ayırıyoruz	28%
Etkimizi ölçmek istiyoruz, bunun için yeterli becerimiz var ama zaman ve / veya kaynağımız yok	36%
Etkimizi ölçmek istiyoruz ama bunun için yeterli becerimiz yok	26%
Etkimizi ölçmenin gerekli olduğunu düşünmüyoruz	2%
Etkimizi ölçmenin ne işimize yarayacağı hakkında fikrimiz yok	1%
Diğer (Lütfen belirtiniz)	7%

STK'ların %28'i sosyal faydalarını üçüncü şahıs ve kurumlara anlatırken zorluk çektiklerini ifade etmişlerdir. Oysa sosyal etki ölçümlemesi yaptıklarını belirten STK'larda bu oran %14'e düşmektedir. STK'ların %92'si sosyal etki ölçümlemesinin kendilerini 3. şahıs veya kurumlara anlatırken yardımcı olacağına inanmaktadırlar. Sosyal etki ölçümlemesi yaptıklarını belirten STK'larda ise bu oran %100'e çıkmaktadır. Bu sonuç bize sosyal etki ölçümlemesi yapmanın STK'lara, kendilerini tanıtmaya ve yaptıklarını anlatma konusunda kolaylık sağladığını göstermektedir.

STK'ların %95'i sosyal etki ölçmenin kuruluşları daha etkin kılabileceğini, %98'i ise kuruluşun gelişme alanlarını görebilmesine olanak sağlayabileceğini belirtmiştir. STK'ların %92'si, "sosyal etki ölçümlemesi proje ya da kuruluşun yarattığı değişim hakkında bilgi sağlayarak daha fazla insanı harekete geçirir" ifadesine katıldığını belirtmiştir. Sosyal etki ölçümü yaptıklarını ifade eden kurumlar açısından bu oranlar biraz daha farklılık göstermektedir. Örneğimizle aynı oranda sosyal etki ölçmenin kuruluşlarını daha etkin kıldıklarını düşünürken tamamı sosyal etki ölçümünün gelişme alanlarını görebilmelerine olanak sağladığını ve daha fazla insanı harekete geçirdiklerini ifade etmişlerdir. "Sosyal etki ölçümlemesi yaratılmak istenen sosyal değişim konusunda kat edilen mesafeyi ortaya çıkarır" ifadesi %92 oranıyla, "Sosyal etki ölçümlemesinin çalışanlar ve gönüllüler için motivasyon sağlaması" %91 oranıyla; "Sosyal etki ölçümlemesi kuruluşların sosyal değişim için kullandıkları yöntemleri ortaya koyarak sivil topluma katkı sunması" da %90 oranıyla STK'ların katıldığı diğer önemli ifadelerdir. Sosyal etki ölçümü yaptıklarını ifade eden kuruluşlarla karşılaştırıldığında bu oranlar daha da artmaktadır: %96'sı sosyal etki ölçümlemesinin çalışanlar ve gönüllüler için motivasyon sağladığını ifade ederken, tamamı sosyal etki ölçümlemesinin yaratılmak istenen sosyal değişim konusunda kat edilen mesafeyi ortaya çıkardığı ve bu sosyal değişim için kullandıkları yöntemleri ortaya koyarak sivil topluma katkı sunduğu konusunda katıldıklarını belirtmiştir. Sosyal etki ölçümlemesinin faydaları hakkında sunulan ifadelerin arasında görece daha kararsız kalınan ifadeler sosyal etki ölçümlemesinin fon/hibe almaya ve hesap verilebilirliğe olumlu katkısı konusunda olmuştur. STK'ların %17'si sosyal etki ölçümlemesinin fon/hibe almayı kolaylaştırdığı konusunda kararsız kalmışlardır. Sosyal etki ölçümlemesinin şeffaf ve hesap verebilir olmayı sağlaması konusunda %16 STK yine kararsız kalmıştır. Bu ifadelere verilen yanıtlar sosyal etki ölçümlemesi yaptığını ifade edenler için de benzerlik taşımaktadır. Sosyal etki

ölçümlemesinin şeffaf ve hesap verilebilir olmayı sağladığı konusuna katılım örneklem genelinde %83 iken, sosyal etkisini ölçenlerde %86'dır, kararsızlık oranları da %2 fark göstermektedir. Sosyal etki ölçümlemesinin fon/hibe almayı kolaylaştırır konusundaki düşünce ise örneklem genelinde %79, sosyal etki ölçenlerde %78 oranını göstermektedir. Oysa kararsızlık oranı örneklemin geneline göre %6 fark ile sosyal etki ölçenlerde daha fazladır. Söz konusu sonuçlara göre STK'lar sosyal etki analizini daha çok kurum içi bir öğrenme aracı olarak görmekte; yapılan müdahalelerin etkisini ortaya koyarak çalışan motivasyonunu artıracığına inanmakta, aynı zamanda sosyal etki ölçümlemesi ile sivil alana daha fazla katkı yapabileceklerini düşünmekte olduklarını göstermektedir. Sosyal etki ölçümlemesi yaptıklarını ifade eden kurumların sosyal etki ölçümlemesinin faydaları konusunda daha olumlu görüş ifade etmeleri bize ölçümlemenin STK'lar için faydalı bir süreç olduğunu denemiş bilgiye dayalı olarak bir kez daha göstermiştir.

Öte yandan STK'lar için sosyal etki ölçümlemesi fon/hibe almayı kolaylaştırması ve hesap verebilirliği artırması açısından önemli bir yer tutmasına rağmen sosyal etki ölçümlemesi yaptığını belirten kurumlar açısından kararsızların daha fazla olması bize bu konuda olumlu yönde bir gelişme olmadığını düşündürmektedir. Örneklemin %95'i sosyal etki raporlarının işlevsel olduğunu belirtmiştir. Bu oran sosyal etkisini ölçtüğünü ifade eden kurumlar için %100'dür. İşlevselliğine kesinlikle katılan STK sayısı diğer tüm ifadelerdeki kesinlikle katılıyorum ibareleri arasında da en yüksek oranla %35, sosyal etki ölçümlemesi yaptığını ifade eden STK'larda ise %45 olmuştur.

Tablo 3. STK'ların sosyal etki ölçümleme algısı

Aşağıdaki her bir ifadeyi görüşünüze uygun şekilde işaretleyiniz.					
Seçenek	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
1- Sosyal etki ölçümlemesi kuruluşları daha etkin kılar.	60,00%	35,00%	3,00%	1,00%	1,00%
2- Sosyal etki ölçümlemesi projenin ya da kuruluşun gelişme alanlarını görebilmesine olanak sağlar.	60,00%	38,00%	1,00%	0,00%	1,00%
3- Sosyal etki ölçümlemesi yaratılmak istenen sosyal değişim konusunda kat edilen mesafeyi ortaya çıkarır.	55,00%	37,00%	7,00%	0,00%	1,00%
4- Sosyal etki ölçümlemesi çalışanlar ve gönüllüler için motivasyon sağlar.	43,00%	48,00%	7,00%	1,00%	1,00%
5- Sosyal etki ölçümlemesi proje ya da kuruluşun yarattığı değişim hakkında bilgi sağlayarak daha fazla insanı harekete geçirir.	46,00%	46,00%	4,00%	0,00%	1,00%
6- Sosyal etki ölçümlemesi şeffaf ve hesap verilebilir olmayı sağlar.	49,00%	34,00%	16,00%	0,00%	1,00%
7- Sosyal etki ölçümlemesi fon/hibe almayı kolaylaştırır.	48,00%	31,00%	17,00%	2,00%	1,00%
8- Sosyal etki ölçümlemesi kuruluşların sosyal değişim için kullandıkları yöntemleri ortaya koyarak sivil topluma katkı sunar.	49,00%	40,00%	6,00%	3,00%	1,00%

Sosyal etki ölçümlemesi için bütçe ayırmak gerektiğine inanan STK'lar çoğunlukta, pahalı olduğunu düşünen büyük bir grup da mevcuttur. Sosyal etki ölçümlemesi yaptığını ifade eden kurumlar sosyal etki ölçümlemesinin pahalı olduğu ifadesine %41 oranıyla örneklemin geneline oranla daha çok katılmaktadırlar. Bununla beraber bu ifadeye katılmayanların oranı da %32'ye yükselmiştir. Sosyal etki ölçümlemesi yaptığını ifade eden kurumlar sosyal etki ölçümlemesinin fon veren ve bağışçılar tarafından dikkate alınıp alınmadığı konusunda örneklemin genelinden %10 daha çok kararsız kalmışlardır. Ayrıca STK'ların üzerinde faaliyetlerinin yarattıkları değişimi gösterme konusunda baskı vardır ifadesine örnek genelinde %37 katılmadığı belirtilirken bu oran sosyal etki ölçümlemesi yaptığını ifade eden kurumlar arasında %41'e yükselmiştir.

Bu veriler ışığında sosyal etkinin işlevsel olduğu konusunda büyük oranda inanç mevcutken, maliyeti konusunda daha şüpheli bir yaklaşım söz konusudur. Bu şüpheliğin kaynağı bir yandan sosyal etki analizinin kurumların kültürüne yerleşmemiş, henüz yeni gelişmekte olan bir alan olması, bu nedenle de ayrılması gereken bütçenin yüksek olacağı düşüncesi; bir yandan da etki analizi yaptıklarını belirten STK'ların kimisinin etki ölçümlemesini pahalı bulması kimisinin de bulmaması farklı metodlar kullanmalarına bağlı olabilir. Sosyal etki ölçümlemesi yaptığını ifade eden kurumlar sosyal etki ölçümlemesinin işlevselliğinin, etkisinin farkında olmalarına rağmen, fon verenler tarafından dikkate alınması konusunda daha şüpheli yaklaşmışlar, bu konuda üstlerinde daha az baskı hissettiklerini dile getirmişlerdir.

Örneklemin %70'i fon verenlerin ve bağışçıların sosyal etki ölçümleme raporlarını dikkate aldıklarını belirtmiştir. Görüş farklılığının en yoğun olduğu ifade ise "STK'ların üzerinde faaliyetlerinin yarattıkları değişimi gösterme konusunda baskı vardır" olmuştur. Bu ifadeye verilen cevaplarda katılıyorum, kararsızım ve katılmıyorum seçeneklerine aynı oranlarda yanıtlar verilmiştir. Bu sonuç bize, pek çok yerden farklı şekillerde kaynak üreten sivil toplumun üzerinde sosyal etki ölçümlemesine dair bir yaptırım olmadığını göstermektedir. Bunun nedeni günümüzde, Türkiye'de fon veren kurumların hala sistematik bir etki analizi beklentisi olmaması olabilir. Hibe verdikleri kurumlardan istenen raporlar halen faaliyetlerin çıktılarına yönelik istenmekte, değişimi görme arzusunda olsalar dahi buna yönelik bir raporlama sistemleri bulunmamaktadır.

Tablo 4. STK'ların etki ölçümlemesi hakkında görüşleri

Aşağıdaki her bir ifadeyi görüşünüze uygun şekilde işaretleyiniz.					
Seçenek	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
1- Sosyal etki ölçümlemesi pahalıdır.	4.49%	26.97%	47.19%	21.35%	0.00%
2- Sosyal etki ölçümlemesine ayrılacak bütçe, etki yaratacak programları ve faaliyetleri uygulamak için ayrılacak paradan çalmaktır.	2.25%	3.37%	19.10%	62.92%	12.36%
3- Sosyal etki ölçümlemesi yanıltıcıdır.	1.12%	1.12%	20.22%	61.80%	15.73%
4- Sosyal etki ölçümlemesi işlevsizdir.	1.12%	0.00%	4.49%	59.55%	34.83%

5- STK'ların yarattığı değişimi görmek için sosyal etki ölçümlemesine gerek yoktur.	1.12%	2.25%	8.99%	58.43%	29.21%
6- STK'lara fon verenler ve bağışçılar sosyal etki ölçümleme raporlarını dikkate almazlar.	0.00%	7.87%	22.47%	52.81%	16.85%
7- STK'ların üzerinde faaliyetlerinin yarattıkları değişimi gösterme konusunda baskı vardır.	5.62%	30.34%	26.97%	31.46%	5.62%

Yapılan raporlamalarda %73 oranında niteliksel; %51 oranında nicel araştırma metodlarının kullanıldığı, %65 oranında ise faaliyet çıktılarının takibiyle yetinildiği görülmüştür. En az kullanılan yöntem ise %18 oranıyla parasallaştırma yöntemi olmuştur. Etkilerini ölçmek için zaman ve kaynak ayıran STK'ların raporlarında kullandıkları yöntemler arasında nicel araştırma yöntemlerini diğerlerinden %31 daha fazla kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 5. STK'ların kullandıkları araştırma teknikleri

Bu raporları yazarken hangi araştırma / ölçümleme tekniklerini kullanıyorsunuz? (Birden fazla seçim yapabilirsiniz.)	
Yanıt	Yüzde
Niteliksel araştırma metodları (Mülakatlar / odak grup çalışmaları / gözlem / geri bildirim)	73,00%
Niceliksel araştırma metodları (Anket çalışmaları / ön-test son test / kontrol gruplu çalışmalar)	51,00%
Masa başı araştırma (Doküman inceleme, literatür tarama, istatistik kaynakları, vs.)	49,00%
Parasallaştırma, (Ekonomik değerlendirme: Fayda maliyet analizi, SROI gibi)	18,00%
Diğer	6,00%
Faaliyet çıktılarının takibi ve veriler	65,00%

STK'ların %78'inde asıl görevi izleme-değerlendirme veya etki ölçümlemesi olan biri bulunmamaktadır. Anketin genel eğiliminin çıktıya dayalı raporlama yapma olduğunu hatırlarsak, ölçme değerlendirme ile ilgilenen bir çalışanın olmamasının sosyal etki analizinin kurum kültürüne yerleşmemesinin sebeplerinden biri olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, etkileri ölçtüğünü belirtenlerin %41'i, kuruluşlarında asıl görevi izleme-değerlendirme ve veya etki ölçümlemesi olan bir kişi veya bir ekibi olduğunu belirtmiştir. Bir STK'da sosyal etki ölçümleme alanında çalışan olması, bu konuda çalışan uzman personeli olmayan STK'lara göre daha yüksek oranda (%19) etki ölçebilmelerini sağlamaktadır. İzleme değerlendirme ve/veya sosyal etki raporları STK'ların %81'inde çalışanlar, %39 oranında gönüllüler ve %29 oranında kurum dışında çalışan uzmanlar tarafından hazırlanmaktadır. Etki

raporlamasının yapılması sadece kurumda bu konuda çalışan bir personelin olmasına bağlı olmasa da, böyle bir kişinin istihdamı etki raporlaması yapılmasının olasılığını arttırmaktadır. Kurumun içinde bu alanda profesyonel olmayan çalışanlar, gönüllüler ile izleme-değerlendirme ve/veya sosyal etki raporu hazırlandığında bilgi ve beceri eksikliği hazırlanan raporların çıktıya dayalı, paydaşları içermeyen, kısa süreli değişimleri ölçen bir rapor çıkmasına neden olabilmektedir.

STK'ların %81'i maddi destekte bulunan kurumlara yönelik raporlar, %76'sı yönetime yönelik ve onu takiben %44'ü kuruluşun çalışanlarına yönelik raporlar hazırlamaktadır. Etkisini ölçtüğünü ve buna zaman ve kaynak ayırdığını belirten STK'lar raporlarını en çok yönetimlerine yönelik hazırladıklarını (%81), maddi destek veren kurumlara ise %68 oranında belirtmişlerdir. Bu sonuçlara göre STK'ların yüksek oranda, fon verenlerine ve yöneticilerine raporlama eğilimi olduğu görülmektedir. Fon verenlere ve yöneticilere hesap verebilme gayreti, STK'ların sosyal etki ölçümleme konusunda öğrenme, etkinleşme ve faaliyetleri geliştirme motivasyonlarına eşlik etmekte ve fon verenlerin etki gösteren rapor taleplerinin STK'ların sosyal etki ölçümleme yapmasını teşvik edici nitelikte olduğunu göstermektedir.

Tablo 6. STK'ların rapor hazırladıkları kitleler

Raporlarınızı hangi paydaşlara yönelik hazırlıyorsunuz? (Birden fazla seçim yapabilirsiniz)	
Yanıt	Yüzde
Maddi destekte bulunan kurumlar (Fon/hibe sağlayıcılar, özel şirketler, vb)	81%
Yönetim	76%
Kuruluşun çalışanları	44%
Gönüllüler	30%
3. şahıslar	29%
Medya	35%
Diğer	19%

STK'ların %70'i izleme değerlendirme ve/veya sosyal etki ölçümleme raporları sonucunda yaptıkları faaliyetlere güvenlerinin arttığını belirtmiştir. %45'i kurumun saygınlığının arttığını, %44'ü hizmetlerinin geliştiğini ve yine %44'ü sponsorlarıyla ilişkilerinin olumlu yönde geliştiğini belirtmiştir. İzleme-değerlendirme ve/veya sosyal etki ölçümleme raporlarının sonucunda kuruluş bünyesinde yaşanan değişim konusunda katılımcıların %24'ü gönüllü sayılarının arttığını, %21'i ise kaynaklarının arttığını dile getirmişlerdir. Fon verenlerin izleme-değerlendirme ve/veya sosyal etki ölçümleme raporlarını dikkate almadıklarını, fon verme kriteri arasında değerlendirmedikleri sonucuna varılmıştır. Kurumun sosyal etki raporunu hazırladıklarını belirten STK'lar -diğer raporlama çalışmaları yapanlar gibi yaptıkları faaliyetlere güvenlerinin %79 oranında arttığını dile getirmektedir. Etki ölçümlemesi yapan STK'ların %58'i kurumlarının saygınlığının arttığını dile getirmiş; %58'i sponsorlarla ilişkilerinin olumlu yönde geliştiğini belirtmişlerdir.2 Örneklemin geneline dağılımda etki ölçümlemesi yapan STK'lar yukarıda bahsi geçen alanlarda olumlu yönde daha çok değişim göstermiştir.

STK'ların %26'sı geçen bütçe yılında (2013) bütçelerinden izleme-değerlendirme / sosyal etki ölçümlemesi için hiç para ayırmadıklarını belirtirken, bütçelerinin yüzde birinden az bütçe ayıranlar ise katılımcıların %40'ı olmuştur.

Tablo 7. STK'ların izleme ve değerlendirmeye ayırdıkları bütçe

Geçen bütçe yılında, bütçenizin ne kadar bir oranını izleme değerlendirme ve / veya sosyal etki ölçümlemesi için kullandınız?	Yüzde
%1'den az	40%
%1-3	10%
%4-6	8%
%7-10	2%
%11-15	0%
%16 veya daha fazla	2%
Hiç	26%
Diğer	11%
Toplam	99%

Dünyada sosyal etki ölçümlemesi yapan kurumlar, bu alanda araştırmalar yapan akademisyenler proje ve faaliyetlerin etki ölçümlemesini yapmak için bütçenin %5'i ile %10'unun ayrılması gerektiği yönünde görüş bildirmektedirler. Çalışmamızdan elde edilen sonuca göre Türkiye'de etkinlik gösteren STK'lardan etkilerini ölçtüklerini belirtenlerin çok azı bütçelerinin %5'ini veya fazlasını bu işe ayırmaktadır. Ayrıca, katılımcı STK'ların %69'u onlara maddi olarak destek veren kurum veya kişilerin sosyal etki ölçümleme çalışmaları için bir bütçe ayırmadıklarını belirtirken, etkimizi ölçüyoruz, buna zaman ve kaynak ayırıyoruz diyen ancak bunun için bütçe ayırmadıklarını belirten STK oranı %55'e inmektedir. Kurumlarının sosyal etkisini ölçenler ve buna zaman ve bütçe ayırdığını belirtenler arasında geçen sene bütçesinde anlamlı bir pay ayıran bulunmamaktadır. Bu bize izleme/değerlendirme ve sosyal etki raporlaması yapmanın olmazsa olmazının bütçe olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte sosyal etki ölçümlemesi yapanları teşvik eden önemli bir faktörün izleme/ değerlendirme ve sosyal etki ölçümlemesi yapmak fon verenler tarafından sadece bu iş için ayrılan bir bütçe kalemi olduğu anketimizin sonuçlarından çıkmaktadır.

Araştırmamıza göre izleme-değerlendirme/sosyal etki ölçümleme için ayrılan bütçenin maddi destekçileri %61 oranında fon/hibe veren uluslararası kurumlardır. Bu oranı %46 ile ulusal kurumlar izlemektedir. Bu oran izleme/değerlendirmeye yetinmeyip sosyal etki ölçümlemesi yapan STK'larda da benzer çıkmıştır.

Tablo 8. İzleme ve değerlendirmeyi maddi olarak destekleyen kurumlar

İzleme - değerlendirme ve / veya sosyal etki ölçümleme çalışmaları için bütçe ayıran maddi destekçileriniz kimlerdir?(Birden fazla seçim yapabilirsiniz)	
Yanıt	Yüzde
Devlet kurumları	0%
Bireysel bağışçılar	14%
Yerli şirketler	18%
Diğer	7%
Fon/Hibe veren ulusal kurumlar	46%
Fon/Hibe veren uluslararası kurumlar	61%
Uluslararası şirketler	29%

Son 5 sene içinde kuruluşlarının %57'si izleme değerlendirme ve/veya sosyal etki ölçümlemesi için harcadığı çabada bir değişim olmadığını, %42'si ise artış olduğunu vurgulamıştır. Bu artışın ana sebebi olarak STK'lar çeşitli gerekçeler ortaya koymuşlardır. Bu gerekçelerin ilki, %67 oranıyla STK'ların sonraki projelerin/hizmetlerin daha iyi tasarlanması ve uygulanması yönündeki istekleri olmuştur. Bunu takiben %47 oranıyla STK'lar ölçümlemenin sonucunda hizmetlerinin yarattığı değişimin farkındalığına varılması ve %42 oranında maddi destek verenlerin ölçümleme/değerlendirme çalışmalarını desteklemesi olduğunu belirtmişlerdir. STK'ların %70'i izleme-değerlendirme ve/veya sosyal etkiyi ölçmede karşılaşılan zorluklar konusunda birincil olarak yeterli maddi kaynağa sahip olmamayı gösterirken, %56'sı ölçümleme için yeterli uzmanlık ve becerilere sahip olunmadığını belirtmiş, %20 oranında STK ise yönetimin ölçmeyi öncelik olarak belirlemediğini vurgulamıştır.

Tablo 9. İzleme ve değerlendirmede karşılaşılan zorluklar

İzleme-değerlendirme ve / veya sosyal etkinizi ölçmede karşılaştığınız zorluklar aşağıdakilerden hangileridir? (Birden fazla seçim yapabilirsiniz.)	
Yanıt	Yüzde
Yeterli maddi kaynağa sahip olmama	70%
Yönetimin ölçmeyi öncelik olarak belirlememesi	20%
Etki ölçümlemenin önemine inanan çalışanın olmaması	9%
Etki ölçümünün yapılabileceğine inanan çalışanın olmaması	6%
Ölçümleme için yeterli uzmanlık ve becerilere sahip olunmaması	56%
Diğer	18%

STK'ların %73'ü kendi sosyal etki ölçümlmelerini yapabilmek için en çok ölçümleme teknikleri hakkında eğitim almayı yararlı bulduklarını belirtmiştir. Katılımcıların %68'i sosyal etki ölçümlemesi alanında finansal destek almanın, %65'i ise sosyal etki

ölçümlemesi alanında danışmanlık almanın, %58'i benzer kuruluşlar ile konuya yönelik bilgi ve deneyim paylaşımında bulunmanın, %50'si de sosyal etki analizi hakkında Türkçe kaynaklara erişebilmenin yararlı olacağı görüşündedir. Bu soruda sunulan tüm seçeneklere STK'ların yarısından fazlasının olumlu yanıtlar vermesi ihtiyacın genel anlamda her alanda olduğunu göstermekte, bu konuda yapılabilecek kapasite çalışmalarının yukarıdaki başlıklar doğrultusunda olması gerektiğini belirtmektedir.

Tablo 10. Etki ölçümlemesi yapılmasına katkıda bulunacak alanlar

Kendi sosyal etki ölçümlemenizi yapabilmek için aşağıdakilerden hangilerini en yararlı bulursunuz? (Birden fazla seçim yapabilirsiniz.)	Yüzde
Ölçümleme teknikleri hakkında eğitim alma	73%
Sosyal etki analizi hakkında Türkçe kaynaklara erişme (Örnek raporlar, farklı yaklaşımlar, kılavuz kitapçıklar vb.)	50%
Benzer kuruluşlar ile konuya yönelik bilgi ve deneyim paylaşımı	58%
Sosyal etki ölçümlemesi için ayrı finansal destek	68%
Sosyal etki ölçümlemesi alanında danışmanlık alma	65%
Diğer	6%

4. SONUÇ

Bu makale Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının sosyal etki ölçümlemesi konusunda ne gibi çalışmalar yaptıklarını, sosyal etki ölçümleme konusunda ne gibi ihtiyaçları ve talepleri olduğunu, yapılan anket çalışması ışığında tartışmıştır. Anket bir bakıma Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının etki ölçümlemesiyle olan ilişkisinin haritasını çıkarmıştır. Çalışma bizlere Türkiye'deki STK'ların genelde çıktıya dayalı raporlama yaptıklarını, etki analizinin kurum kültürüne dahil olmadığını açıkça göstermektedir. Etki ölçümlemesinin çeşitli faydaları pek çok STK tarafından bilinmekte olmasına rağmen, en başta bütçe ve insan kaynağı yetersizlikleri STK'ların bu konuda bir aksiyon alamamalarına neden olmaktadır. Bununla beraber, çalışmamız ayrıca STK'lara fon verenlerin de, etki analizini ajandalarının ilk sıralarına yeteri kadar koymadığını göstermekte, STK'ların raporlarını en çok fon verenlere/maddi destekçilerine yönelik yaptıklarını da düşündüğümüzde, STK'ların bu konuda onları fon verenlerden teşvik edici bir inisiyatif almadığına veya yaptırım uygulamadığına işaret etmektedir.

Örnekleminizde yer alan STK'ların düşündüğü gibi sosyal etki analizi seçilen yöntemlere göre (verilerin toplanma yöntemi, genişliği, yaygınlığı, süresi vb. değişkenlere bağlı olarak) pahalı bir çalışma olmayabilir ancak zaman ve bütçe planlaması gerektiren bir çalışmadır. Ayrıca sosyal etki ölçümlemesinin maliyetinin STK'lar tarafından yüksek olarak algılanması, mevcut durumda pek çok STK'nın bu işlemi dışarıdan bir başka kurum ya da kişiden destek alarak yaptırmak zorunda olmasıyla ve bunun bütçeye ek bir kalem olarak girmesiyle ilgili bir husus olabilir. Bununla beraber insan kaynakları eksikliği dışardan alınabilecek destek unsurunu da etkilemektedir. Program değerlendirme ile ilgili Türkiye'de uzmanlığa sahip kişi ve kurum sayısı azlığı STK'ların uyguladıkları müdahale programlarının etkisinin gerektiği gibi ölçülememesine neden olmaktadır. Bir başka deyişle, insan kaynağı eksikliği zaman, emek ve para harcayan bu programların kısa ve uzun vadede istenen etkiyi

yaratıp yaratamadığını, kimler için, hangi şartlar altında ve nasıl etki yarattığını öğrenmeyi ve uygulanan programların bu bilgiler ışığında revize edilebilmesini engellemektedir.

Sosyal etki analizinin gelişmesinde en teşvik edici unsurlardan birinin maddi destek olduğunu ve maddi destek verenlerin bu konuda yönlendirici olmaları gerektiği söylenebilir. Bir başka önemli bulgu ise sosyal etki analizi yapan veya yapmak isteyen STK'ların öncelikle kendilerini geliştirmek, çalışmalarını daha etkin kılmak ve kuruluşlarının gelişme alanlarını görebilmek amacıyla etki ölçümlemek istemeleridir. Bu çabanın özellikle fon/hibe almakta kolaylaştırıcı etkisi olacağına inanç nispeten daha azdır. Sonuç olarak, anket bizlere, STK'ların kendi sosyal etki ölçümlmelerini yapabilmek için STK'lara fon verenler tarafından sağlanacak finansal desteğin yanı sıra, ölçümleme teknikleri hakkında eğitim alma, uzman danışmanlık, Türkçe kaynaklara erişim gibi pek çok alanda desteğe ihtiyaç duyduklarını göstermiştir. STK'ların bu alandaki motivasyonlarının yüksek olması, sosyal etki analizinin sivil toplum alanında artık önemsenen bir değer olması, STK'ların gelişim alanlarını öğrenme istekleri ve belki de daha önemlisi fon verenlerin ve yöneticilerinin bu konudaki artan talepleri gibi ulaştığımız sonuçlar bizlere Türkiye'de sivil toplum bağlamında sosyal etki ölçümlemesinin ufkunun gelişmeye ve ilerlemeye açık olduğunu müjdelemiş, bu alanın tüm paydaşlarının yol haritalarının çıkartılabilmesi konusunda bizlere önemli veriler sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- DeMartini, J. R. (1980). Constraints to the development of curricula in applied sociology. *The American Sociologist*, 15, 138-145.
- Denscombe, M. (2014). *The Good Research Guide for Small-scale Social Research Projects*. Open Society Press: Philadelphia.
- Ebrahim, A., & Rangan, V. K. (2014). What Impact? A Framework for Measuring the Scale & Scope of Social Performance. *California Management Review*, 56, 118-141.
- Epstein, M. J., & Yuthas, K. (2014). *Measuring and Improving Social Impacts. A Guide for Nonprofits, Companies, and Impact Investors*. Greenleaf Pub: UK
- Esteves, A. & Vanclay, F. (2013). Social Impact Assessment and Management, Presentation, University of Strathclyde, 19-20 June 2013.
- Freudenburg, W. R. (1986). Social Impact Assessment. *Annual Review of Sociology*, 12, 451-478.
- Freudenburg, W. R., & Keating, M. K. (1982). Increasing the Impact of Sociology on Social Impact Assessment: Toward Ending the Inattention. *The American Sociologist*, 17, 71-80.
- Keyman, F. E. (2006). *Türkiye'de Sivil Toplumun Serüveni*. Ankara: STGM Yayınları.
- Ógáin, E. N, Lumley, T., & Pritchard, D. (2012). *Making an Impact: Impact measurement among charities and social enterprises in the UK*. London: New Philanthropy Capital.
- Porter, M. E., Kramer, M. R. (2006). Strategy and Society: The Link Between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility. *Harvard Business Review*, December Issue, 78-92.
- Porter, M. E., Kramer, M. R. (2011). Creating Shared Value: How to Reinvent Capitalism and Unleash a Wave of Innovation and Growth. *Harvard Business Review*, January-February Issue, 62-78.
- Vanclay, F. (2003). International Principles For Social Impact Assessment. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 21, 5-12.
- Walzer, M. (1991). The Idea of Civic Society: A Path to Social Reconstruction. (N. Erol, Trans.). Sivil Toplum Düşüncesi: Toplumsal Yapılaşmaya Doğru Bir Adım. *Biririm*, 37, 33-41.

- Wood, C., & Leighton, D. (2010). *Measuring Social Value: The gap between policy and practice*. DEMOS: London, UK.
- Zahra, S. A., Gedajlovic, E., Neubaum, D. O., & Shulman, J. M. (2009). A typology of social entrepreneurs: Motives, search processes and ethical challenges. *Journal of Business Venturing, 24*, 519–532.